

CADRE DIDACTICE REFUGIATE DIN NORD-ESTUL TRANSILVANIEI, STABILITE ÎN JUDEȚUL GORJ

Rezumat: Studiul de față are la bază documente inedite din cadrul Serviciului Județean Gorj al Arhivelor Naționale și privește prezentarea situației cadrelor didactice refugiate din teritoriul de Nord-Est al Transilvaniei, cedat de România Ungariei horthyste la 30 august 1940, ca urmare a prevederilor Dictatului de la Viena, act de forță prin care Puterile Axei i-au smuls României un teritoriu ai cărui locuitori erau în majoritate absolută români și ai căror reprezentanți votaseră, în mod democratic, unirea cu Regatul României în cadrul Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia de la 1 decembrie 1918.

Cuvinte-cheie: Dictatul de la Viena, Transilvania, refugiat, județul Gorj, Al Doilea Război Mondial.

Consecințele Dictatului de la Viena. Situația generală a refugiaților din nord-estul Transilvaniei (1940-1944)

Ca urmare a prevederilor Dictatului de la Viena, România a cedat Ungariei horthyste un teritoriu cu o suprafață de peste 43.000 de km² și o populație majoritar românească, însă cu importante minorități constituite din: maghiari, evrei și germani.

Fugind din calea trupelor ungare de ocupație, aveau să se refugieze în România, până în primăvara anului 1944, peste 200.000 de români din teritoriul anexat de Ungaria la data de 30 august 1940. Astfel, din localități ale județului Cluj s-au refugiat peste 55.000 de locuitori, din localități ale județului Bihor provenind peste 35.000 de refugiați, în timp ce refugiații provenind din județul Sălaj totalizau peste 29.000 de oameni. Un alt județ de unde proveneau numeroși refugiați, peste 25.000, era județul Someș.

Negocierile diplomatice ce au premers Dictatului de la Viena au fost inițiate ca urmare a presiunilor exercitate asupra guvernului român de către dictatorii Germaniei naziste, Adolf Hitler, respectiv al Italiei fasciste, Benito Mussolini. Acestea s-au desfășurat, începând cu data de 16 august 1940, la Turnu-Severin și

* Muzeul Județean Gorj „Alexandru Ștefănescu” din Târgu-Jiu.

vizau rectificarea graniței româno-ungare stabilite conform prevederilor tratatului de pace semnat la Trianon la 4 iunie 1920. Ca urmare a pretențiilor exagerate ale părții ungare, negocierile de la Turnu-Severin aveau să decurgă foarte anevoios¹.

În cadrul negocierilor de la Turnu-Severin, delegația ungară a solicitat guvernului român cedarea unui teritoriu cu o suprafață de circa 68.000 km² și o populație de 3,9 milioane de locuitori, din care 2,2 milioane de români și 1,2 milioane de maghiari, în timp ce delegația română dorea realizarea unui schimb de populație și mici rectificări teritoriale².

În condițiile în care negocierile româno-ungare trenau, Adolf Hitler avea să intervină personal, stabilind, la 27 august 1940, viitoarea graniță dintre România și Ungaria³. Ulterior, miniștrii Afacerilor Externe ai României și Ungariei au fost convocați la Viena pentru a li se prezenta, de către Joachim von Ribbentrop și Galeazzo Ciano, noua graniță româno-ungară⁴.

În conformitate cu prevederile Dictatului de la Viena, România ceda Ungariei horthyste nord-estul Transilvaniei, teritoriu cu o suprafață de 43.492 km² și o populație de 2,6 milioane de locuitori⁵, dintre care: 50,2% români, 37,1% maghiari, 5,7% evrei, 2,8% germani, 1,9% țigani, 2,3% ruteni, cehi, slovaci⁶.

Conform istoricului Silviu Dragomir, suprafața teritoriului cedat Ungariei horthyste a fost de 43.591 km², populația acestuia fiind alcătuită din: 1.305.500 români, 968.000 de maghiari, 149.000 de evrei și 72.000 de germani⁷. Alte surse indică o suprafață a teritoriului de 42.610 km², cu o populație ce grupa 1.315.500 români, 969.000 de maghiari, precum și alte naționalități⁸.

A doua zi după semnarea Dictatului de la Viena, la 31 august 1940, Iuliu Maniu declara în Consiliul de Coroană: „Cred că cedarea Basarabiei, fără nici un fel de rezistență, a fost o profundă greșeală, ale cărei urmări le suferim astăzi. Trebuia, cu orice preț și cu orice sacrificii, chiar și cu sacrificiul de a suferi o înfrângere, să rezistăm”⁹.

¹ Gheorghe Buzatu, Petre Otu, Ioan Scurtu, Vasile Bozga, *Triumful dreptului forței asupra forței dreptului*, în *Istoria românilor*, vol. VIII, *România Întregită (1918-1940)*, coord. prof. univ. dr. Ioan Scurtu, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 578.

² *Ibidem*.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*, p. 579.

⁵ Dennis Deletant, *Activități britanice clandestine în România în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial*, Editura Humanitas, București, 2019, p. 106.

⁶ Gheorghe Buzatu, Petre Otu, Ioan Scurtu, Vasile Bozga, *op. cit.*, p. 579.

⁷ Silviu Dragomir, *La Transylvanie avant et après l'Arbitrage de Vienne*, Sibiu, 1943, p. 43.

⁸ Dennis Deletant, *op. cit.*, p. 287.

⁹ Ion Mamina, *Consilii de Coroană*, Editura Enciclopedică, București, 2015, p. 265.

Conform autorităților române, până în septembrie 1943, se refugiaseră din nord-estul Transilvaniei aproape 110.000 de persoane¹⁰. O mare parte a acestora „erau foști angajați ai statului român care s-au trezit peste noapte fără serviciu, inclusiv profesori universitari și învățători”¹¹, însă numeroși refugiați proveneau și din rândurile țăranimii, orașenilor, care fugeau din calea abuzurilor trupelor de ocupație hothyste. Toți acești refugiați au primit „ajutoare sociale până la găsirea unui loc de muncă”¹².

Conform situației statistice întocmite, în primăvara anului 1944, de Statul Major al Armatei Române și prezentate Comisiei Germano-Italienne care monitoriza situația din nord-estul Transilvaniei, până la 31 ianuarie 1944, se refugiaseră din regiune un număr de 210.554 de persoane¹³.

Cei mai numeroși refugiați proveneau din localități ale județului Cluj, totalizând 55.659 de refugiați dintr-o populație de 154.968 de români, reprezentând peste 33% din populația românească a județului, în condițiile în care populația totală a județului se cifra la 274.147 de locuitori. Pe de altă parte, din localități ale județului Bihor proveneau un număr de 35.876 de refugiați, dintr-un total de 150.083 de locuitori români ai județului, la o populație totală a județului ce se cifra la 332.917 locuitori¹⁴.

Din localități ale județului Sălaj s-au refugiat 29.734 de locuitori români, dintr-un total de 215.104 locuitori români, ce reprezentau majoritatea absolută a locuitorilor județului, a cărui populație totală se cifra la 375.245 de locuitori¹⁵, în timp ce din localități ale județului Someș s-au refugiat un număr de 25.456 de români, dintr-o populație de 188.390 de români, care reprezenta peste 70% din populația totală a județului¹⁶.

Din localități ale județului Mureș s-au refugiat 22.693 de români, din totalul celor 129.492 de locuitori români, la o populație totală a județului ce se cifra la 294.471 de locuitori¹⁷. Nu mai puțin de 18.170 de locuitori români s-au refugiat și din localități ale județului Satu Mare, reprezentând aproape 10% din populația

¹⁰ Dennis Deletant, *op. cit.*, p. 106.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*.

¹³ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Bistrița-Năsăud, Fond „Dumitru Nacu”, dosar nr. 2, apud Dennis Deletant, *op. cit.*, pp. 287-288.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*.

românească a județului, ce se cifra la 198.516 locuitori din totalul de 321.393 de locuitori¹⁸.

Totodată, din localități ale județului Năsăud s-au refugiat un număr de 10.610 locuitori români, din cei 114.936 de români ce locuiau în județ, care avea o populație totală de 157.150 de locuitori¹⁹, în timp ce, din localități ale județului Trei Scaune s-au refugiat un număr de 7.335 de români, reprezentând peste o treime din totalul populației românești a județului, ce se cifra la 19.442 de locuitori, în condițiile în care populația totală a județului era de 138.250 de locuitori²⁰.

Din localități ale județului Maramureș s-au refugiat 6.709 români, 5.609 refugiindu-se din județul Ciuc și 2.193 din județul Odorhei în timp ce, din localități ale județelor Târnava Mare, s-au refugiat 322 de locuitori, respectiv 188 de locuitori din localități ale județului Târnava Mică²¹.

Situația cadrelor didactice refugiate din nord-estul Transilvaniei și stabilite în județul Gorj

Având la bază documente inedite aflate în cadrul Serviciului Județean Gorj al Arhivelor Naționale, cercetarea de față prezintă activitatea desfășurată de către 61 de cadre didactice (învățători, învățătoare, educatoare) refugiate din teritoriul cedat de România Ungariei horthyste la 30 august 1940 și stabilite pe teritoriul județului Gorj, precum însemnări, memorii și date personale și privind cariera didactică ori familiile unora dintre cadrele didactice refugiate.

În aceste condiții, unul dintre documentele cele mai elocvente aflate în arhivele gorjene relativ la situația cadrelor didactice refugiate în anul 1940 din nord-estul Transilvaniei, este o situație statistică întocmită în cursul anului 1943 de Inspectoratul Școlar al Județului Gorj, document ce reunea „învățătorii utilizați pe anii 1942-1943, refugiați din Nordul Transilvaniei și din Cadrilater”²².

Din totalul celor 77 de cadre didactice refugiate cuprinse în această statistică, 16 se refugiaseră din Cadrilater, în timp ce restul de 61 se refugiaseră din nord-estul Transilvaniei. Totodată, conform acestei situații statistice: 4 cadre didactice se refugiaseră din localități ale județului Năsăud, 3 din localități ale județului Bihor, 13 din localități ale județului Sălaj, 3 din localități ale județului Cluj, 7 din localități ale județului Maramureș, 5 din localități ale județului Someș, 5 din

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Ibidem.

²¹ Ibidem.

²² Serviciul Județean Gorj al Arhivelor Naționale (În continuare se va cita: S. J. A. N. Gorj), Fond Inspectoratul Școlar Gorj, dosar nr. 358/1943, ff. 1-3.

localități ale județului Mureș, 14 din localități ale județului Satu Mare, 5 din localități ale județului Odorhei și două din localități ale județului Ciuc²³.

Dintre cei 4 învățători refugiați în 1940 din localități ale județului Năsăud, învățătorul Nicolae Avram de la școala primară din comuna Ilva Mare Luncă a fost utilizat, în cursul anului școlar 1942-1943, la școala primară din comuna Brătuia, județul Gorj²⁴.

Refugiați, la rândul lor, din județul Năsăud, învățătorii Deatcu Eliodor și Deatcu Lucreția de la școala primară din comuna Sant, județul Năsăud, au fost utilizați, în cursul anului școlar 1942-1943, la școala primară din comuna Raci, județul Gorj²⁵.

Cel de-al patrulea învățător refugiat din județul Năsăud, Ochian Nicolae, predase la școala primară din comuna Budacul de Jos, județul Năsăud, în cursul anului școlar 1942-1943 fiind utilizat la școala primară din comuna Albeni, județul Gorj²⁶.

La 15 iunie 1945, Direcțiunea Învățământului Primar, Normal și Seminarial din Ministerul Educației Naționale înștiința Inspectoratul Școlar al județului Gorj că doamna Lucreția Deatcu, învățătoare titulară la școala primară din comuna Sant, județul Năsăud, urma a fi utilizată, până la finele anului școlar 1944-1945, la o școală primară din județul Gorj²⁷.

Totodată, printr-o adresă primită la Inspectoratul Școlar al județului Gorj la 19 iunie 1945, Inspectoratul Școlar al Regiunii Craiova, arăta că, în conformitate cu ordinul Ministerului nr. 104 244/1945, doamna Lucreția Deatcu, învățătoare titulară la școala primară din comuna Sant, județul Năsăud, urma să predea, până la finele anului școlar 1944-1945, în județul Gorj²⁸.

Printr-o adresă datată 16 iunie 1945, Direcțiunea Învățământului Primar, Normal și Seminarial din cadrul Ministerului Educației Naționale înștiința Inspectoratul Școlar al județului Gorj în legătură cu faptul că domnul Avram Nicolae, învățător la școala primară din comuna Ilva Mare Luncă, județul Năsăud, urma a continua să predea, până la finele anului școlar 1944-1945, la școala primară din Brătuia-Trocani, județul Gorj²⁹.

În consecință, la 21 iulie 1945, Inspectoratul Școlar Județean Gorj îl înștiința pe învățătorul Avram Nicolae de la școala primară din comuna Brătuia-Trocani că

²³ Ibidem.

²⁴ Ibidem, f. 1.

²⁵ Ibidem.

²⁶ Ibidem, f. 2.

²⁷ S. J.A.N. Gorj, Fond Inspectoratul Școlar Gorj, dosar nr. 416/1945, f. 217.

²⁸ Ibidem, f. 234.

²⁹ Ibidem, f. 258.

a primit permisiunea de a preda la acea școală până la finele anului școlar 1944-1945³⁰.

Învățătoarea Andreescu Maria, refugiată din comuna Dorna, județul Bihor, avea să fie utilizată, în anul școlar 1942-1943, la școala primară din localitatea Bârzeiu de Pădure, județul Gorj³¹. Printr-o adresă primită la Inspectoratul Școlar Județean Gorj la data de 12 iulie 1945, Direcțiunea Învățăământului Primar-Normal din cadrul Ministerului Educației Naționale arăta că doamna Maria Andreescu, învățătoare titulară la școala primară din comuna Dorna, județul Bihor, urma să predea, până la finele anului școlar 1944-1945, la școala primară din comuna Scrada, județul Gorj³².

Învățătorul Ilie Toaxen, refugiat în 1940 din comuna Cheț, județul Bihor, a fost utilizat, în cursul anului școlar 1942-1943, la școala primară din satul Bohorel, comuna Negomir, județul Gorj³³.

Cel de-al treilea învățător refugiat din județul Bihor, Vișan Pantelimon, predase la școala primară din localitatea Pesteș, județul Bihor, în cursul anului școlar 1942-1943 activând la școala primară din comuna gorjeană Bolboși³⁴.

Nu mai puțin de 13 cadre didactice s-au refugiat în județul Gorj din localități ale județului Sălaj, respectiv: Ioan Arsenie, Vasile Ciobanu, Atanasie Cârlogea, Dumitru Chilea, Constantin Davițoiu, Savu Manta, Grigore Pupăză, Victoria Popescu, soții Nicolae și Maria Roșu, Ioan Spahiu, Dumitru Șerban și Constantin Țigăran³⁵. În consecință, învățătorul Ioan Arsenie, refugiat de la școala primară din comuna Aleuș, avea să predea, în cursul anului școlar 1942-1943, la școala primară din satul Vidin, comuna Jupânești, județul Gorj³⁶.

Vasile Ciobanu, învățător la școala primară din comuna Tășnad, județul Sălaj, avea să fie utilizat, în cursul anului școlar 1942-1943, la școala primară din comuna Godinești, județul Gorj³⁷.

Învățătorul Atanasie Cârlogea, refugiat din comuna Tămășeni, județul Sălaj, avea să fie utilizat, în cursul anului școlar 1942-1943, la școala primară din comuna Bălăcești, județul Gorj³⁸.

³⁰ Ibidem, f. 259.

³¹ Ibidem, f. 1.

³² Ibidem, f. 279.

³³ Ibidem, dosar nr. 358/1943, f. 2.

³⁴ Ibidem.

³⁵ Ibidem, ff. 1-3.

³⁶ Ibidem, f. 1.

³⁷ Ibidem.

³⁸ Ibidem.

Învățătorul Dumitru Chilea, refugiat în anul 1940 din comuna Simian, județul Sălaj, avea să predea, în cursul anului școlar 1942-1943, la școala primară din comuna Pociovaliștea, județul Gorj³⁹.

Constantin Davițoiu, învățător refugiat din comuna Boian-Pleasca, județul Sălaj, va fi utilizat, în cursul anului școlar 1942-1943, la școala primară din comuna Cernădia, județul Gorj⁴⁰.

Învățătorul Savu Manta, refugiat în 1940 de la școala primară din comuna Solona, județul Sălaj, avea să fie utilizat, în cursul anului școlar 1942-1943, la școala primară din comuna Turcinești, județul Gorj⁴¹.

Grigore Pupăză, învățător refugiat în anul 1940 din comuna Chichișa, județul Sălaj, unde preda la școala primară, avea să fie utilizat, în cursul anului școlar 1942-1943, la școala primară din comuna Dobrița, județul Gorj⁴². Grigore Pupăză s-a născut la 12 iulie 1915 în comuna Dobrița, județul Gorj, în familia Grigore și Elisabeta Pupăză, descendenții unui anume Adam Pupăză, „ciocănar de mină”, refugiat din nordul Transilvaniei, în județul Vâlcea, la finele secolului al XVIII-lea, stabilit, ulterior, în satul Frătești, județul Gorj⁴³.

A rămas orfan de mamă la vârsta de 3 ani și de tată la vârsta de 7 ani, fiind crescut de fratele său mai mare, Dumitru Pupăză, învățător, și de surorile mai mari, Grigore fiind al optulea din cei nouă copii ai familiei Grigore și Elisabeta Pupăză⁴⁴, respectiv: Marioara, căsătorită cu Ion Catană, născută în 1899, rămasă văduvă după decesul soțului; Maximilian, decedat pe front în 1916; Dumitru, învățător; Grigore (1903-1914), Ana, Vasile, Ileana și Floarea.

După ce, în perioada 1922-1929, a urmat cursurile școlii primare din comuna Dobrița, în septembrie 1929, Grigore Pupăză a fost admis la Școala Normală din Târgu-Jiu, absolvind cursurile acesteia în anul 1937. Aflându-se în clasa a II-a la Școala Normală din Târgu-Jiu, Grigore Pupăză a participat la concursul „Tinerimea Română”, obținând premiul al doilea pe țară, la secțiunea „Portretul unei persoane îndrăgite”⁴⁵.

Avea să primească premiul chiar din mâinile primului ministru al guvernului României de la acea vreme, istoricul Nicolae Iorga. Premiul consta într-un pachet de cărți și o excursie prin țară, în cursul căreia premianții aveau să

³⁹ Ibidem.

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ Ibidem, f. 2.

⁴² Ibidem.

⁴³ Dan Gr. Pupăză, Grigore Gr. Pupăză: *Dascăl de țară*, în „Revista de Lingvistică și Cultură Românească”, nr. 18/2018.

⁴⁴ Ibidem.

⁴⁵ Ibidem.

viziteze inclusiv Bazargicul și Balcicul, la Balcic fiind întâmpinați, în balconul palatului, de către însăși Regina Maria⁴⁶.

Conform mărturiei lui Grigore Pupăză, în iunie 1937 a absolvit cursurile Școlii Normale de Băieți din Târgu-Jiu, astfel că, „de la 1 iulie 1937 până la 1 noiembrie 1937 am locuit în Dobrița, ajutându-l pe fratele cel mare la muncile agricole”⁴⁷. Ulterior, „de la 1 noiembrie 1937 am fost încorporat în regimentul 18 Dorobanți din Târgu-Jiu și am fost trimis la Școala Militară de Ofițeri de Rezervă din Ploiești, pe care am urmat-o până la 1 august 1938, când am fost trimis pentru stagiul la regiment”⁴⁸, obținând gradul de sublocotenent în rezervă⁴⁹.

Terminând stagiul militar și liberându-se cu gradul de plutonier TR, Grigore Pupăză are să primească o catedră în învățământ, astfel că, „de la 11 noiembrie 1938 până la 30 aprilie 1939 am fost învățător în comuna Camăr (Kemmeri) din județul Sălaj”⁵⁰, iar la data de 30 aprilie 1939 „am fost trimis în comuna Grădiște, județul Vlașca, la cursuri de perfecționare profesională”⁵¹.

La 1 septembrie 1938 a fost numit învățător titular la școala primară din comuna Camăr, județul Sălaj, localitate cu o majoritate de etnici maghiari⁵², ulterior, în cursul anului școlar 1939-1940, predând la școala primară din comuna Chichișa, județul Sălaj⁵³.

Conform aceleiași mărturii a învățătorului Grigore Pupăză, „la 15 iunie 1939 am fost concentrat la regimentul 18 Dorobanți Târgu-Jiu și dislocat pe zonă la Borba, județul Sălaj, unde am stat până în octombrie 1939”⁵⁴. Ulterior, „din octombrie 1939 până în martie 1940 am funcționat ca învățător în comuna Chichișa,

⁴⁶ *Ibidem*.

⁴⁷ Conform procesului verbal încheiat la 21 octombrie 1954 ca urmare a interogatoriului arestatului Grigore Gr. Pupăză, la sediul Securității din Craiova, din dosarul de urmărire a fugarului Grigore Pupăză aflat în arhiva CNSAS. Respectivul proces-verbal ne-a fost pus la dispoziție de către domnul profesor Dan Gr. Pupăză, fiul învățătorului Grigore Gr. Pupăză, căruia îi mulțumim și pe această cale.

⁴⁸ *Ibidem*.

⁴⁹ Dan Gr. Pupăză, *art. cit.*, în *loc. cit.*, nr. 18/2018.

⁵⁰ Conform procesului verbal încheiat la 21 octombrie 1954 ca urmare a interogatoriului arestatului Grigore Gr. Pupăză, la sediul Securității din Craiova, din dosarul de urmărire al fugarului Grigore Pupăză aflat în arhiva CNSAS.

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² Dan Gr. Pupăză, *art. cit.*, în *loc. cit.*, nr. 18/2018.

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ Conform procesului verbal încheiat la 21 octombrie 1954 ca urmare a interogatoriului arestatului Grigore Gr. Pupăză, la sediul Securității din Craiova, din dosarul de urmărire al fugarului Grigore Pupăză aflat în arhiva CNSAS.

județul Sălaj”⁵⁵, însă, „în martie 1940 am fost din nou concentrat în Regimentul 18 Dorobanți, unde am stat până în 26 octombrie 1940”⁵⁶.

Înrolat într-un batalion al Regimentului nr. 18 Infanterie Gorj, Grigore Pupăză se afla, în iunie 1940, în Basarabia. În aceste condiții, la 28 iunie 1940, Grigore Pupăză consemna în jurnalul său următoarele:

„Zi întunecată, ca sufletul întregii Țări Române, ca sufletele noastre, ale ostașilor ce am stat 4 luni degeaba, de veghe la granița de Est. Azi s-a săvârșit o tragedie istorică: Ciuntirea României Mari de către Rusia hrăpăreață. A smuls din trupul Moldovei lui Ștefan cel Mare, Basarabia și Bucovina de Nord. Aseară, ocuparea pozițiilor pentru război. Conducătorii au găsit inutilă orice încercare de rezistență, de aceea n-am luptat. Au fost cedate fără luptă, fără sânge. Aseară am plecat spre Cornești pe o vreme rea de tot; azi am revenit, iar, la Teșcureni; am împachetat materialele și suntem gata de drum.

Pe marginea drumului de la ieșirea din satul Teșcureni – Bălți, scriu acum, în amurgul acestei zile, cea de pe urmă noutate, cronica celei de pe urmă zi trăită pe pământurile Basarabiei. Mi-e atât de greu de durere sufletul, simt că aproape nici nu pot să leg șirul de vorbe pentru a prinde tot sensul tragic al acestei clipe. [...] Populația civilă plânge plecarea noastră și așteaptă cu genele înrourate regimul tiranic al comunismului rusesc. (...)

Duc cu mine o brazdă din pământurile acestui sfânt țărâm românesc, frământat cu sângele și sudorile martirilor în lungul veacurilor de suferință. Dacă voi sfârși viața, merită dezrobirea acestui ținut, pe pământul mormântului meu să-mi fie așternută această brazdă”⁵⁷.

Regimentul nr. 18 Infanterie avea să fie dislocat, după retragerea din Basarabia, în Transilvania, unde se afla la 30 august 1940, data semnării Dictat-ului de la Viena. În aceste condiții, la 31 august 1940, învățătorul Grigore Pupăză nota în jurnal: „Zi de doliu pentru întreg Neamul Românesc... Jumătate din Transilvania noastră, pentru care au luptat, au plâns și s-au jertfit șiruri întregi de generații, în urma hotărârii arbitrajului germano-italian de ieri de la Viena trece în mâinile ungarilor. (...) Șiroaiele de lacrimi nu mai conținesc... Am cunoscut acest pământ prea mult. L-am cunoscut ca învățător în Chichișa Sălajului; l-am cunoscut prin peregrinările tinereții mele. Este românesc. Mileniul trecut de suferință sub apăsarea maghiară n-a putut să-i piardă pe românii din aceste locuri... Parcă ar muri cineva dintre ai mei; parcă ar muri ceva din mine, atâta sfâșiere lăuntrică simt acum! Poate că dacă nu aș fi cunoscut colțișorul acesta de țară, Sălajul, durerea mea

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ *Ibidem*.

⁵⁷ Grigore Pupăză, *File de jurnal. 1940-1942*, Editura Newest, Târgu-Jiu, 2005, pp. 52-53.

nu ar fi atât de mare astăzi. Cunosc însă oameni, de acolo, din Chichișa și din alte sate”⁵⁸.

Ulterior avea să noteze, în paginile aceluiași jurnal, referindu-se la asasinatelor făcute de trupele hothyste în teritoriul ocupat din nord-estul Transilvaniei: „Ziarele mi-au adus dureroasa veste a executării de către unguri a înv. Cosma și a preotului Moldovan din Treznea Sălaj. Cu ei am petrecut ultima duminică în Sălaj (10 Martie). Mărturie...Plâng moartea lor”⁵⁹.

Învățătorul Grigore Pupăză este autorul a numeroase lucrări: memorialistice, culegeri de folclor, studii istorice, precum: „File de jurnal. 1940-1942”, „Jurnal de front. Sevastopol”⁶⁰, „Istoria învățământului din Gorj”⁶¹, „Dacă soarta ne desparte”⁶², „Monografia raionului Târgu-Jiu”⁶³, „Cântec din bătrâni”⁶⁴, „Contribuții la monografia folclorică a Văii Jaleșului”⁶⁵, „O viață dăruită școlii”⁶⁶, „Monografia comunei Arcani”⁶⁷, „Monografia școlii Arcani”⁶⁸, „Dascălii: Averele României”⁶⁹.

Referindu-se la intrarea României în cel de-Al Doilea Război Mondial, învățătorul Grigore Pupăză mărturisea că „în iunie 1941 am fost trimis pe frontul din Răsărit cu Regimentul 74 Infanterie. Am intrat în luptă în decembrie 1941 până în martie 1942”⁷⁰. În martie 1942 „am fost trimis pe front la Regimentul 18 Dorobanți, care se afla la Sevastopol, unde am fost îngropat în pământ de un proiectil de artilerie grea, ulterior fiind internat în spitalul (...) din Crimeea, până în septembrie 1942”⁷¹. În noiembrie 1942, învățătorul Grigore Pupăză avea să revină

⁵⁸ *Ibidem*, pp. 77-78.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 85.

⁶⁰ Idem, *Jurnal de front. Sevastopol*, Editura Newest, Târgu-Jiu, 2005.

⁶¹ Idem, *Istoria învățământului din Gorj*, Editura Newest, Târgu-Jiu, 2005.

⁶² Idem, *Dacă soarta ne desparte*, Editura Măiastra, Târgu-Jiu, 2008.

⁶³ Idem, *Monografia raionului Târgu-Jiu*, 1964, mss.

⁶⁴ Idem, *Cântec din bătrâni*, Casa Creației Populare Gorj, Târgu-Jiu, 1971.

⁶⁵ Idem, *Contribuții la monografia folclorică a Văii Jaleșului*, Editura Centrului Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Gorj, Târgu-Jiu, 2015.

⁶⁶ Idem, *O viață dăruită școlii*, Editura Centrului Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Gorj, Târgu-Jiu, 2015.

⁶⁷ Idem, *Monografia comunei Arcani*, 1964, mss.

⁶⁸ Idem, *Monografia școlii Arcani*, 1972, mss.

⁶⁹ Idem, *Dascălii: Averele României*, Editura Centrului Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Gorj, Târgu-Jiu, 2015.

⁷⁰ Conform procesului verbal încheiat la 21 octombrie 1954 ca urmare a interogatoriului arestatului Grigore Gr. Pupăză, la sediul Securității din Craiova, din dosarul de urmărire a fugarului Grigore Pupăză aflat în arhiva CNSAS.

⁷¹ *Ibidem*.

în țară împreună cu efectivul Regimentului nr. 18 Dorobanți pentru refacere. În aceste condiții, „din decembrie 1942 până în noiembrie 1943 am funcționat ca învățător la școala din Dobrița”, ulterior transferându-se la școala primară din satul Ursăței, comuna Lelești, unde a predat din noiembrie 1943 până în martie 1944⁷².

La data de 14 februarie 1943, învățătorul Grigore Pupăză s-a căsătorit cu învățătoarea Elena D. Chirtoc, refugiată, la rândul său, în iunie 1940, din localitatea Budachi, județul Cetatea Albă, unde avea catedră la școala primară. În anul 1952 avea să se nască unicul fiu al familiei Grigore și Elena Pupăză, Dan Pupăză. Îmbrățișând cariera de profesor de matematică, Dan Pupăză avea să le calce pe urme părinților, desfășurând, totodată, o intensă activitate culturală și de cinstire a memoriei dascălilor gorjeni, în general, și a părinților săi, în mod special.

Înrolat din nou în cadrul Regimentului nr. 18 Dorobanți, „în martie 1944 am fost trimis pe front la Iași, luând parte la luptele de la pădurea Mârzescu”⁷³, unde avea să fie rănit, fapt ce a condus la internarea sa „la Clinica de Neurologie din Sibiu, până în august 1944, când am fost încadrat ofițer la Biroul Mobilizării al Regimentului nr. 18 Dorobanți, unde am lucrat până în noiembrie 1945”⁷⁴.

Concomitent, în perioada decembrie 1944 – 1 septembrie 1945, Grigore Pupăză a predat la școala primară din satul Câmpofeni, la 1 septembrie 1945 fiind transferat la școala primară din satul Ursăței, comuna Lelești, unde a funcționat până la 1 septembrie 1948. Din noiembrie 1948 până în decembrie 1949 a activat în cadrul Căminului Cultural Județean Gorj pentru îndrumarea cursurilor Școlilor Țărănești. Ulterior, în perioada decembrie 1949 – ianuarie 1952, a funcționat ca profesor de matematică la școala primară din comuna Arcani, raionul Târgu-Jiu.

Implicat în mișcarea de rezistență armată condusă de către Grigore Brâncuși, cunoscută sub denumirea „RUIC” – „Români, Uniți-vă Împotriva Comunismului”, învățătorul Grigore Pupăză avea să se ascundă în păduri împreună cu camarazii săi astfel că, începând cu data de 3 ianuarie 1952, a fost dat dispărut de la domiciliu, fiind dat în urmărire de Securitate. Arestat la 17 octombrie 1954, Grigore Pupăză avea să fie anchetat de Securitatea din Craiova până la data de 29 noiembrie 1954 când a fost eliberat, din această perioadă datând și procesul verbal redactat ca urmare a interogatoriului din 21 octombrie 1954 de Securitatea din Craiova.

Reintegrat în învățământ după eliberarea sa din închisoare, învățătorul Grigore Pupăză s-a pensionat la 1 septembrie 1977, după o activitate didactică de aproape 40 de ani, încetând din viață după 20 de ani, în cursul anului 1997.

⁷² *Ibidem.*

⁷³ *Ibidem.*

⁷⁴ *Ibidem.*

Victoria Popescu, învățătoare refugiată în anul 1940 din comuna Mocirla, județul Sălaj, avea să fie utilizată, în cursul anului școlar 1942-1943, la școala primară din comuna Andreești, județul Gorj⁷⁵. Printr-o adresă datată 5 iunie 1945, Direcțiunea Învățământului Primar, Normal și Seminarial din Ministerul Educației Naționale înștiința Inspectoratul Școlar Gorj în legătură cu faptul că doamna Victoria Popescu, învățătoare titulară la școala primară din comuna Mocirla, județul Sălaj, urma să predea, până la finele anului școlar 1944-1945, la școala primară din comuna Andreești, județul Gorj⁷⁶. Ulterior, printr-o adresă primită la Inspectoratul Școlar al județului Gorj la data de 2 iulie 1945, se arăta că doamna învățătoare Victoria Popescu urma a preda la școala primară din comuna Andreești până la finele anului școlar 1944-1945⁷⁷.

Soții Nicolae și Maria Roșu, învățători refugiați din comuna Fetindia, județul Sălaj, aveau să fie utilizați, în cursul anului școlar 1942-1943, la școala primară din comuna Șasa, județul Gorj⁷⁸. Printr-o adresă datată la 1 iunie 1945, Inspectoratul Școlar Gorj îl anunța pe directorul școlii primare din comuna Șasa în legătură cu faptul că învățătorii Maria și Nicolae Roșu, titulari la școala primară din comuna Fetindia, județul Sălaj, urmează a preda, până la finele anului școlar 1944-1945, la școala primară din comuna Șasa⁷⁹.

Învățătorul Ioan Spahiu, refugiat în vara anului 1940 din comuna Ciada, județul Sălaj, a fost reutilizat, în cursul anului școlar 1942-1943, la școala primară din comuna Strâmba Jiu, județul Gorj⁸⁰.

În ceea ce-l privește, Șerban Dumitru, învățător refugiat din comuna Chebăluț, județul Sălaj, avea să fie utilizat, în cursul anului școlar 1942-1943, la școala primară din comuna Radoși, județul Gorj⁸¹.

Constantin Țigăran, învățător refugiat din localitatea Sărănad Cătun, județul Sălaj, avea să fie reutilizat, în cursul anului școlar 1942-1943, la școala primară din satul Prigoria, comuna Zorlești, județul Gorj⁸².

Din localități ale județului Maramureș proveneau nu mai puțin de 7 învățători refugiați în județul Gorj, respectiv: Ioan Buiurea, Călcescu Domnica, Virgil Niculescu, Mircea Viorel Niculescu, Constantin Rău, Constantin Trepăduș și Grigore Zorilă. Astfel, învățătorul Ioan Buiurea, refugiat din localitatea Valea

⁷⁵ S. J.A.N. Gorj, Fond Inspectoratul Școlar Gorj, dosar nr. 358/1943, f. 2.

⁷⁶ Ibidem, dosar nr. 416/1945, f. 219.

⁷⁷ Ibidem, f. 256.

⁷⁸ Ibidem, dosar nr. 358/1943, f. 2.

⁷⁹ Ibidem, dosar nr. 416/1945, f. 95.

⁸⁰ Ibidem, dosar nr. 358/1943, f. 2.

⁸¹ Ibidem.

⁸² Ibidem

Porcului, avea să fie utilizat, în cursul anului școlar 1942-1943, la școala primară din satul Văcarea, comuna Dănești, județul Gorj⁸³.

Câlcescu Domnica, învățătoare refugiată din Vișeu de Sus, județul Maramureș, avea să fie utilizată, în cursul anului școlar 1942-1943, la școala primară din comuna Pocruia, județul Gorj⁸⁴.

În localitatea Vișeu de Sus a predat, până în august 1940, și învățătorul Virgil Niculescu, care, în cursul anului școlar 1942-1943, predă la școala primară din comuna Vladimir, județul Gorj⁸⁵, în timp ce învățătorul Mircea Viorel Niculescu s-a refugiat din localitatea Leonida, județul Maramureș, pentru ca, în cursul anului școlar 1942-1943, să predea la școala primară din comuna Temișani⁸⁶.

Învățătorul Constantin Rău s-a refugiat din comuna Bârsana, județul Maramureș, în cursul anului școlar 1942-1943 predând la școala primară din satul Piștești, comuna Budieni, județul Gorj⁸⁷.

Învățătorul Constantin Trepăduș s-a refugiat, la rândul său din comuna Săpânța, județul Maramureș, în cursul anului școlar 1942-1943 fiind utilizat la școala primară din satul Seuca, comuna Călnic, județul Gorj⁸⁸.

Grigore Zorilă, învățător refugiat din comuna Strâmătura, județul Maramureș, avea să fie utilizat, în cursul anului școlar 1942-1943, la școala primară din satul Strâmba, comuna Pojar, județul Gorj⁸⁹.

Din localitățile județului Someș s-au refugiat în județul Gorj 5 învățători și învățătoare, respectiv: Buligan Gheorghe, Danciu Ioan, Moșilă Ioan, Popescu Spiridon, Rădoi Ion⁹⁰. Astfel, învățătorul Buligan Gheorghe de la școala primară din comuna Negriștea, județul Someș, avea să fie utilizat, în cursul anului 1942-1943, la școala primară din localitatea Bârzeiu de Gilort, județul Gorj⁹¹.

Danciu Ioan, învățător la o școală primară din Dej, județul Someș, s-a refugiat în vara anului 1940 în județul Gorj, în cursul anului școlar 1942-1943 fiind utilizat la școala primară din comuna Mușetești⁹².

⁸³ Ibidem, f. 1.

⁸⁴ Ibidem.

⁸⁵ Ibidem, f. 2.

⁸⁶ Ibidem.

⁸⁷ Ibidem.

⁸⁸ Ibidem.

⁸⁹ Ibidem.

⁹⁰ Ibidem, f. 1-2.

⁹¹ Ibidem, f. 1.

⁹² Ibidem.

Ioan Moșilă, refugiat în vara anului 1940 de la școala primară din comuna Groși, județul Someș, avea să predea, în cursul anului școlar 1942-1943, la școala primară din comuna Bumbesti-Jiu⁹³.

Învățătorul Spiridon Popescu, refugiat în vara anului 1940 de la școala primară din comuna Cetan, județul Someș, avea să fie utilizat, în cursul anului școlar 1942-1943, la școala primară din comuna Andreești, județul Gorj⁹⁴.

Cel de-al cincilea învățător refugiat din județul Someș stabilit în județul Gorj, Ion Rădoi, predase până în vara anului 1940 la școala primară din comuna Cetan, județul Someș, în cursul anului școlar 1942-1943 fiind utilizat la școala primară din comuna Arcani, județul Gorj⁹⁵.

Relativ la situația învățătorilor refugiați din județul Someș, ca răspuns la adresa nr. 1 590/1945 a Inspectoratului Școlar al județului Someș către Inspectoratul Școlar al județului Gorj, acesta din urmă a alcătuit un „*Tablou cuprinzând învățătorii titulari în jud. Someș și utilizați pe anul școlar 1944/1945 în jud. Gorj*”, document în cuprinsul căruia sunt menționați învățătorii: Ioan Danciu, Ion Moșilă, Spiridon Popescu, Ioan Rădoi și învățătoarea Harca Cornelia⁹⁶.

Din localități ale județului Ciuc se refugiaseră învățătorii Ioan Huștea și Popescu Gh. Nicolae. Ioan Huștea, învățător ce predase, până în august 1940, la școala primară din comuna Armășeni, județul Ciuc, avea să fie utilizat, în cursul anului școlar 1942-1943, la școala primară din comuna Temișani, județul Gorj⁹⁷.

Pe de altă parte, învățătorul Popescu Gh. Nicolae, de la școala primară din comuna Suseni, județul Ciuc, avea să predea, în cursul anului școlar 1942-1943, la școala primară din comuna Negreni, județul Gorj⁹⁸.

Câte 5 învățători se refugiaseră în județul Gorj din localități ale județelor Mureș și Odorhei, astfel că, din localități ale județului Mureș se refugiaseră: Buteică Dinică, soții Gheorghe și Tasia Gârbaciu, Lăpădătescu Dumitru și Popescu D. Ioan, în timp ce, din localități ale județului Odorhei s-au refugiat învățătorii: Giurgiulescu Vasile, soții Mazilu Em. Maria și Mazilu Emanoil, Muru Constantin și Sanda N. Ioan⁹⁹.

Învățătorul Buteică Dinică, refugiat în vara anului 1940 de la școala primară din comuna Dămieni, județul Mureș, avea să fie utilizat, în cursul anului școlar

⁹³ Ibidem, f. 2.

⁹⁴ Ibidem.

⁹⁵ Ibidem.

⁹⁶ Ibidem, dosar nr. 416/1945, f. 145.

⁹⁷ Ibidem, dosar nr. 358/1943, f. 1.

⁹⁸ Ibidem, f. 2.

⁹⁹ Ibidem, ff. 1-3.

1942-1943, la școala primară din satul Călugăreasa, comuna Negoiești, județul Gorj¹⁰⁰.

Învățătorul Gheorghe Gârbaciu, refugiat în vara anului 1940 de la școala primară din comuna Crăiești, județul Mureș, avea să fie utilizat, în cursul anului școlar 1942-1943, la școala primară din comuna Rădinești, județul Gorj, în aceeași situație aflându-se soția sa, învățătoarea Tasia Gârbaciu¹⁰¹.

În acest sens, printr-o adresă datată 4 iunie 1945, Direcțiunea Învățământului Primar, Normal și Seminarial din cadrul Ministerului Educației Naționale înștiința Inspectoratul Școlar al județului Gorj în legătură cu faptul că „soții învățători Tasia și Gheorghe Gârbaciu, învățători titulari la școala primară din comuna Crăiești, jud. Mureș” urmau să predea „până la finele anului școlar la școala primară din comuna Rădinești, jud. Gorj”¹⁰².

Ulterior, printr-o adresă a Inspectoratului Școlar al Regiunii Craiova către Inspectoratul Școlar al județului Gorj, adresă înregistrată sub nr. 6 767/27 iunie 1945, se arăta că Ministerul Educației Naționale „aprobă ca soții învățători Ioana și Gheorghe Gârbaciu, învățători la școala primară din com. Crăiești, jud. Mureș, să funcționeze până la finele anului școlar la școala primară din com. Rădinești, jud. Gorj”¹⁰³.

Printr-o adresă înregistrată cu nr. 6 785/29 iunie 1945 Inspectoratul Școlar al județului Gorj îl înștiința pe directorul școlii primare din comuna Moi, județul Gorj, că Ministerul Educației Naționale „aprobă ca dl. Ioan Huștea, învățător, gradul II, titular la Armășeni, jud. Ciuc, să rămână până la sfârșitul anului școlar utilizat la școala Dvs”¹⁰⁴.

Cei mai numeroși refugiați din nord-estul Transilvaniei stabiliți în județul Gorj în anul 1940 proveneau din localități ale județului Satu Mare, respectiv: Gheorghe Cornescu, Gabriela Cornescu, Elena Crețeanu, Constantin Gogoloșu, Teodora Gogoloșu, Constantin Harca, Cornelia Harca, Ion Negrea, Constantin Rustoiu, Marieta Rustoiu, Ion Trantea, Vasile Alboiu, Livia Alboiu, respectiv Peia N. Ioan¹⁰⁵.

Învățătorii Gheorghe și Gabriela Cornescu s-au refugiat în vara anului 1940 de la școala primară din comuna Peleş, județul Satu Mare, în cursul anului școlar 1942-1943 fiind utilizați la școala primară din comuna Baia de Fier¹⁰⁶.

¹⁰⁰ Ibidem, f. 1.

¹⁰¹ Ibidem.

¹⁰² Ibidem.

¹⁰³ Ibidem, f. 242.

¹⁰⁴ Ibidem, f. 245.

¹⁰⁵ Ibidem, dosar nr. 358/1943, ff. 1-3.

¹⁰⁶ Ibidem, f. 1.

Învățătoarea Elena Crețeanu, refugiată din localitatea Ocoliș, județul Satu Mare, avea să fie utilizată, în cursul anului școlar 1942-1943, la școala primară din comuna Novaci, județul Gorj¹⁰⁷.

Învățătorii Constantin și Cornelia Harca, refugiați de la școala primară din comuna Tarna Mare, județul Satu Mare, aveau să fie utilizați, în cursul anului școlar 1942-1943, la școala primară din comuna Capu Dealului, județul Gorj¹⁰⁸.

Învățătorul Ion Negrea, de la școala primară din comuna Viile Racșei, județul Satu Mare, refugiat în vara anului 1940, avea să fie utilizat, în cursul anului școlar 1942-1943, la școala primară din comuna Poiana Seciuri, județul Gorj¹⁰⁹.

Învățătorii Constantin și Marieta Rustoiu de la Școala Nr. 2 Băieți din orașul Satu Mare, refugiați în vara anului 1940, aveau să fie utilizați, în cursul anului școlar 1942-1943, la Școala Nr. 2 Băieți din orașul Târgu-Jiu¹¹⁰.

Ion Trantea, învățător la școala primară din comuna Gelu, județul Satu Mare, avea să fie utilizat, în cursul anului școlar 1942-1943, la școala primară din comuna Copăcioasa, județul Gorj¹¹¹.

Învățătorii Vasile și Livia Alboiu, refugiați, la rândul lor, din județul Satu Mare, aveau să fie utilizați, în cursul anului școlar 1942-1943, la Cancelaria Inspectoratului Școlar al județului Gorj¹¹².

Cel din urmă învățător refugiat din județul Satu Mare, menționat în inventarul cadrelor didactice refugiate din nord-estul Transilvaniei ce au predat în cursul anului școlar 1942-1943 în localități ale județului Gorj, învățătorul Ioan Peia, avea să fie utilizat, la rândul său, la Cancelaria Inspectoratului Școlar al județului Gorj¹¹³.

În consecință, pe teritoriul județului Gorj s-au stabilit 61 de cadre didactice (învățători, învățătoare și educatoare), refugiați din teritoriul cedat de România Ungariei horthyste ca urmare a prevederilor Dictatului de la Viena din 30 august 1940. Acest material se dorește a fi un elogiu și un semn de prețuire și cinstire a memoriei dascălilor ce și-au făcut datoria, până în vara tragicului an 1940, în acea parte a României Întregite.

Ulterior, după eliberarea nord-estului Transilvaniei de sub ocupația trupelor horthyste și naziste, încheiată la 25 octombrie 1944, odată cu eliberarea orașului Carei și revenirea teritoriului respectiv sub administrație românească,

¹⁰⁷ Ibidem.

¹⁰⁸ Ibidem.

¹⁰⁹ Ibidem, f. 2.

¹¹⁰ Ibidem.

¹¹¹ Ibidem.

¹¹² Ibidem, f. 3.

¹¹³ Ibidem.

conform unei adrese a Direcțiunii Învățăământului Primar din cadrul Ministerului Educației Naționale, destinată Inspectoratului Școlar al județului Gorj, document datat 12 septembrie 1945, funcționarii Inspectoratului Școlar al județului Gorj erau înștiințați că „Ministerul a dispus ca toți învățătorii, care la data de 1 Sept. 1940 erau în Ardealul de Nord titulari și care după cedare au fost utilizați în restul țării, să se înapoieze imediat la posturile lor”¹¹⁴. În acest sens, „cu începere de la 1 Sept. 1945, nu se va mai aproba nicio utilizare pentru acești învățători”¹¹⁵.

În consecință, ca urmare a acestei adrese, cea mai mare parte a cadrelor didactice refugiate în vara anului 1940 din nord-estul Transilvaniei aveau să-și reia posturile unde erau titulare la data semnării Dictatului de la Viena.

În patrimoniul Muzeului Județean Gorj „Alexandru Ștefulescu” din Târgu-Jiu se află o lucrare editată la Arad în septembrie 1940, avându-l ca autor pe doctorul Constantin Hagea, în prefața căreia autorul preciza: „Scri-am această modestă broșură în zilele de dureroasă involburare a Ardealului, așteptând prin gări sosirea trenurilor ce purtau pe drumuri de pribegie atâția frați năpăstuiți. E un început. Vor veni, desigur, foarte curând, alții să strige, prin slovele lor tipărite, lumii întregi, durerea Ardealului înjunghiat și înspăimântătoarea nedreptate ce i s-a făcut. Și vor face-o cu mai multe amănunte și dovezi. Lupta s-a pornit. Și vom birui, căci dreptatea e cu noi”¹¹⁶.

De menționat că, asemenea cadrelor didactice, nu mai puțin de 14 preoți provenind de la parohii situate în nord-estul Transilvaniei aveau să se refugieze în Oltenia ca urmare a Dictatului de la Viena, cea mai mare parte a acestora refugiindu-se în județele Dolj (6) și Vâlcea (5), în timp ce doi preoți s-au stabilit în județul Romanați și unul în județul Mehedinți, fapt consemnat într-o situație statistică întocmită de Mitropolia Olteniei la finalul anului 1940, document ce relevă că nici un preot refugiat din nord-estul Transilvaniei nu s-a refugiat pe teritoriul județului Gorj¹¹⁷.

În concluzie, cercetarea de față analizează situația celor 61 de cadre didactice refugiate în județul Gorj în toamna anului 1940, ca urmare a Dictatului de la Viena, punând în lumină atât documente de arhivă inedite, cât și manuscrise ce i-au aparținut învățătorului gorjean Grigore Pupăză, refugiat, la rândul său, din comuna Chichișa, județul Sălaj, cel care avea să participe, ca militar, la cel de-Al

¹¹⁴ Ibidem, dosar nr. 416/1945, f. 393.

¹¹⁵ Ibidem.

¹¹⁶ Constantin Hagea, *Plânge Ardealul!...*, Tipografia Lovrov&Co., Arad, 1940, p. 4.

¹¹⁷ Apud *** *Preoții refugiați primiți în Eparhia Olteniei*, în vol. *Vieța bisericească în Oltenia. Anuarul Mitropoliei Olteniei, Sfânta Mitropolie a Olteniei, Râmnicului și Severinului*, Tipografia Sfintei Mitropolii a Olteniei, Râmnicului și Severinului, Craiova, 1941, p. 805.

Doilea Război Mondial, așa cum relevă într-un jurnal în manuscris aflat în colecțiile Muzeului Județean Gorj „Alexandru Ștefulescu” din Târgu-Jiu.

La foarte scurt timp de la ocuparea nord-estului Transilvaniei de trupele horthyste avea să se producă o serie neagră de masacre ce au avut ca țintă populația românească din teritoriul ocupat, învățătorul Grigore Pupăză condamnând, asemeni întregii opinii publice românești și internaționale¹¹⁸, aceste acte de barbarie¹¹⁹. În acest sens, învățătorul Grigore Pupăză avea să condamne, într-un articol de presă publicat spre sfârșitul anului 1940, masacrele împotriva populației civile românești de la Ip și Trăznea.

Trebuie menționat faptul că o parte a cadrelor didactice refugiate din nord-estul Transilvaniei în localități ale județului Gorj aveau origini gorjenești și, după absolvirea școlii normale, fuseseră numite la posturi din localități transilvănene din teritoriul ce urma a fi cedat de România astfel că, în cazul lor, refugiul a însemnat, în fapt, revenirea în județul Gorj, unde aveau rude sau chiar dețineau terenuri agricole și/sau forestiere, sau chiar revenirea la posturile unde profesaseră înaintea numirii lor la post în teritoriul din nord-estul Transilvaniei.

ANEXA 1

Inspectoratul Școlar Județean Gorj

Tablou nr. 2 de învățătorii utilizați pe anul 1942/1943, refugiați din Nordul Transilvaniei și din Cadrilater

Nr. crt.	Nume și Prenume	Șc. unde a funcț. ca utilizat în 1942/1943	Șc. de unde provine Comuna Județul
1	Avram Nicolae	Brătuia	Ilva Mare Luncă, Năsăud
2	Andreescu Maria	Bârzeiu de Pădure	Dorna, Bihor
3	Arsenie Ioan	Jupânești, Vidin	Aleuș, Sălaj
4	Alboiu Alexie	Rășina	Petea, Cluj
5	Bărbulescu Vasile	Urechești	Arnăut - Cuius, Caliacra
6	Buiurea Ioan	Dănești, Văcareia	Valea Porcului, Maramureș
7	Bucoi Alexandru	Bălta	Suneci, Durostor
8	Bucoi Al. Florica	Bălta	Suneci, Durostor
9	Buligan Gheorghe	Bârzeiu de Gilort	Negrilești, Someș
10	Bucoi Nicolae	Cornești	Artimova, Durostor
11	Bucoi N. Florica	Arcani	Artimova, Durostor

¹¹⁸ Olimpiu Matichescu, *Opinia publică internațională despre Dictatul de la Viena*, Editura Dacia, -ClujNapoca, 1975.

¹¹⁹ Grigore Pupăză, *Pentru 1 decembrie 1940*, în „Gorjeanul”, serie nouă, an XVII, nr. 7 843/29 noiembrie 2019, p. 10.

CADRE DIDACTICE REFUGIATE DIN NORD-ESTUL TRANSILVANIEI

12	Buteică Dinică	Negoiești, Călugăreasa	Dămieni, Mureș
13	Ciobanu Vasile	Godinești	Tășnad, Sălaj
14	Cornescu Gheorghe	Baia de Fier	Peleş, Satu Mare
15	Cornescu Gabriela	Baia de Fier	Peleş, Satu Mare
16	Cârlogea Atanasie	Bălăcești	Tămășeni, Sălaj
17	Călcescu Domnica	Pocruia	Vișeu de Sus, Maramureș
18	Chilea Dumitru	Pociovaliștea	Simian, Sălaj
19	Crețeanu Elena	Novaci	Ocoliș, Satu Mare
20	Davițoiu Constantin	Cernădia	Boian – Pleasca, Sălaj
21	Deatcu Eliodor	Raci	Sanț, Năsăud
22	Deatcu Lucreția	Raci	Sanț, Năsăud
23	Davițoiu Maria	Peștișani, Hobița	Șabla, Caliacra
24	Davițoiu Victor	Peștișani, Hobița	Șabla, Caliacra
25	Danciu Ioan	Mușetești	Dej, Someș
26	Eremia Vasile	Tg-Jiu, Șc. nr. 2 Băieți	Silistra, nr. 26, Durostor
27	Gârbaciu Gheorghe	Rădinești	Crăiești, Mureș
28	Gârbaciu Tasia	Rădinești	Crăiești, Mureș
29	Gogoloșu Constantin	Peșteana Jiu	Chechiș, Satu Mare
30	Gogoloșu Teodora	Peșteana Jiu	Chechiș, Satu Mare
31	Giurgulescu Vasile	Șipot/ Șc. Apl. Tg-Jiu	Ulieșul, Odorhei
32	Harca Constantin	Capul Dealului	Tarna Mare, Satu Mare
33	Harca Cornelia	Capul Dealului	Tarna Mare, Satu Mare
34	Huștea Ioan (f. 1)	Temišani	Armășeni, Ciuc
35	Lăpădătescu Dumitru	Stolujani Jiu	Porumbeni, Mureș
36	Mazilu Em. Maria	Bengești	I. Gh. Duca, Odorhei
37	Mazilu Emanoil	Bengești	I. Gh. Duca, Odorhei
38	Moșilă Ioan	Bumbești Jiu	Groși, Someș
39	Mutulescu Constantin	Bârzeiu de Pădure	Hasi-Kioseler, Durostor
40	Mutulescu Constanța	Licuriciu	Hasi-Kioseler, Durostor
41	Manta Savu	Turcinești	Solona, Sălaj
42	Muru Constantin	Mușetești, Stăncești	Crăciunel, Odorhei
43	Niculescu Oct. Virgil	Vladimir	Vișeu de Sus, Maramureș
44	Niculescu Mircea Viorel	Temišani	Leonida, Maramureș
45	Negrea Ion	Poiana Seciuri	Viile Racșei, Satu Mare
46	Ochian Nicolae	Albeni	Budacul de Jos, Năsăud
47	Pupăză Grigore	Dobrița	Chichișa, Sălaj
48	Popescu Alexandru	Poenari	Bontida, Cluj
49	Popescu Ileana	Bumbești Jiu	Jucul de Jos, Cluj
50	Popescu D. Ioan	Bălcești	Stânceni, Mureș
51	Popescu Spiridon	Andreești	Cetan, Someș
52	Popescu Sp. Victoria	Andreești	Mocirla, Sălaj
53	Popescu Gh. Nicolae	Negreni	Suseni, Ciuc
54	Roșu Nicolae	Șasa	Fetindia, Sălaj

DUMITRU-VALENTIN PĂTRAȘCU

55	Roșu Maria	Șasa	Fetindia, Sălaj
56	Rustoiu Constantin	Tg-Jiu, Șc. nr. 2 Băieți	Satu Mare, Șc. nr. 2 Băieți
57	Rustoiu Marieta	Tg-Jiu, Șc. nr. 2 Băieți	Satu Mare, Șc. nr. 2 Băieți
58	Rău Constantin	Budieni, Piștești	Bârsana, Maramureș
59	Rădoi Ion	Arcani	Cetan, Someș
60	Sanda N. Ioan	Rădinești, Obârșia	Mihăileni, Odorhei
61	Spahiu N. Ioan	Strâmba Jiu	Ciada, Sălaj
62	Stoican Constantin	Sărdănești, Piscuri	Curtbunar, Otulgea, Durostor
63	Șerban Dumitru	Radoși	Chebăluț, Sălaj
64	Șerban Paulina	Urdarii de Sus	Hasan Facî, Durostor
65	Șerban Victor	Urdarii de Jos	Hasan Facî, Durostor
66	Ștefănescu Alexandru	Tg-Jiu, Vărsături	Bazargic, Caliacra
67	Ștefănescu Maria	Tg-Jiu, Grădinița de Copii	Bazargic, Grădinița de Copii, Caliacra
68	Trepăduș Constantin	Câlnic, Seuca	Săpânța, Maramureș
69	Trantea Oprica	Bălteni	Ciucurova, Durostor
70	Trantea Ion	Copăcioasa	Gelu, Satu Mare
71	Toaxen Ilie	Negomir, Bohorel	Cheț, Bihor
72	Țigăran Constantin	Zorlești, Prigoria	Săranad Cătun, Sălaj
73	Vișan Pantelimon	Bolboși	Pesteș, Bihor
74	Zorilă Grigore (f. 2)	Pojar, Strâmba	Strâmătura, Maramureș
75	Alboiu Vasile	Cancelaria Insp. Șc. Gorj	Baia Mare
76	Alboiu Livia	Cancelaria Insp. Șc. Gorj	Satu Mare
77	Peia N. Ioan (f. 3)	Cancelaria Insp. Șc. Gorj	Satu Mare

S. J. A. N. Gorj, Fond Inspectoratul Școlar Gorj, dosar nr. 358/1943, ff. 1-3.

ANEXA 2

Inspectoratul Școlar al județului Someș
No. 1 590/1945

Dej, la 27 Aprilie 1945

Către,
Inspectoratul Școlar al județului Gorj în Tg-Jiu

Domnule Inspector Școlar!

Avem onoare a Vă ruga să binevoiți a ne trimite un tablou cuprinzând înv. titulari din acest județ/ Someș/ utilizați pe anul școlar 1944/1945 la școli primare și grad. de copii de stat din județul Dvs.

În tablou, Vă rugăm a ne arăta, în dreptul fiecărui învățător, și comuna unde este utilizat.

CADRE DIDACTICE REFUGIATE DIN NORD-ESTUL TRANSILVANIEI

Totodată, Vă rugăm să binevoiți a ne trimite și următoarele acte, în cazul că Vi s-au trimis din partea Insp. Școl. Reg. Alba Iulia, unde a fost evacuată arhiva acestui Insp. Școlar:

1. Statele personale de plată ale învă. susnumiți, împreună cu toate anexele lor;
2. Fișele de pensiuine ale învă. de mai sus, cu toate anexele lor.

Insp. Școl. Jud.

Subinsp. Școlar,

S. J. A. N. Gorj, Fond Inspectoratul Școlar Județean Gorj, dosar nr. 416/1945, f. 143.

ANEXA 3

Inspectoratul Școlar Județean Gorj

Tablou Cuprinzând învățătorii titulari în jud. Someș și utilizați
pe anul școlar 1944/1945 în jud. Gorj

Nr. crt.	Numele și prenumele	Șc. unde este titular	Șc. unde a fost utilizat
1	Danciu Ioan	Dej, Someș	Mușetești
2	Harca Cornelia	Cațcău, Someș	Capu Dealului
3	Moșilă Ion	Groși, Someș	Bumbești Jiu
4	Popescu Spiridon	Cetan, Someș	Andreești
5	Rădoi Ioan	Cetan, Someș	Arcani, Câmpofeni

Inspector Școlar jud. șef,

Victor C. Crăniceanu Subinspector,

S. J. A. N. Gorj, Fond Inspectoratul Școlar Județean Gorj, dosar nr. 416/1945, f. 145.

ANEXA 4

Însemnarea din ziua de 31 august 1940 din jurnalul învățătorului Grigore Pupăză, refugiat din comuna Chichișa, județul Sălaj, utilizat la școala din comuna Dobrița, județul Gorj, după cedarea nord-estului Transilvaniei Ungariei horthyste.

Zi de doliu pentru întreg Neamul Românesc... Jumătate din Transilvania noastră pentru care au luptat, au plâns și s-au jertfit șiruri întregi de generații, în urma hotărârii arbitrajului germano-italian de ieri de la Viena trece în mâinile ungurilor. Știrea este confirmată și de postul de Radio București. Este adevărată și este nespus de dureroasă pentru tot sufletul românesc. Șiroaiele de lacrimi nu mai conținesc... Am cunoscut acest pământ prea mult.

L-am cunoscut ca învățător în Chichișa Sălajului; l-am cunoscut prin peregrinările tinereții mele. **Este românesc.** Mileniul trecut de suferință sub apăsarea maghiară, n-a putut să piardă pe

Românii din aceste locuri...Parcă ar muri cineva dintre ai mei; parcă ar muri ceva din mine, atâta sfârșire lăuntrică simt acum. Poate că dacă nu aș fi cunoscut colțișorul acesta de țară, Sălajul, durerea mea nu ar fi atât de mare astăzi.

Cunosc însă oameni, de acolo, din Chichișa și din alte sate. Cum se vor jelui ei acum de amar! Și sfârșirea mea e și mai cruntă când gândesc la copiii de Români pe care i-am învățat carte, copiii aceia care plâneau când le vorbeam despre moartea groaznică a lui Horea și Cloșca. Ce vor zice ei acum? Cine le va mai da mâine lumina românească? Îi văd pe toți, așa cum erau: Sestraș Florian, Elec Augustin care erau în fiecare dimineață la mine în cameră la Pop Atanasie, unde eram găzduit și cu ei toți ceilalți...îi îmbrățișez pe toți în lumina celui mai senin gând. Pe ei vor încerca ungurii să-i piardă...Mă întreb, vor avea ei tăria să reziste?...

Retrăiesc clipele în care glasul meu răsună în clasa aceea a școlii de la Chichișa... Ce se va auzi de acum înainte acolo? Revăd banca de lângă sobă, acolo unde din priviri s-a născut dragostea pentru Olim; colțul străjeresc lucrat de mâna noastră; colțul dinastic; centru de interes. Revăd dealurile din stânga și dreapta Văii Agrijului; drumul străjuit de șirul de salcâmi, în freamătul cărora a început să glăsuiească tăria iubirii pentru Olim... Apusurile și răsăriturile de soare la poalele Mureșului... Le revăd pe toate, vii ca și cum aieva le-aș avea acum în față. De fiecare e legată o părticică din sufletul meu... Și lacrimile îmi întunecă privirile când știu că de acum, toate acestea nu vor mai fi pentru mine decât vedenii de amintiri, că nu le voi mai revedea niciodată, în realitatea lor. Doamne, Tu care vezi zbuciumul lumii întregi, înțelegei zbuciumul care frământă azi suflarea românească? Ai torturat destul acest neam! De ce lași ca nedreptatea să-i frângă mișelește trupul? Doamne, străjer al tuturor puterilor lumești, de la Tine așteaptă mântuirea Neamul Românesc, pe care puterile pământului încearcă să-l piardă. Sub icoana de pe peretele căsuțelor românești pierdute prin munții Ardealului, aici, astăzi, ard candelile și curg șiroaie de lacrimi...

Jugul unguresc peste Transilvania noastră... Nu știu de ce, văd iar pe vârfuri de munte, geniile răzmeriței aprinse de lăncu și aud parcă din vale în vale răsunând buciul Motului... Scriu aceste rânduri în casa țaranului român Ion Albu din comuna Brusturi, județul Bihor. Venisem aci să-i apărăm. Încercasem, însă, să ne apărăm în fața amenințării germano-italiene, și așteptam ordinul de plecare. Tot timpul cât eu am scris, în camera de alături a fost un vaiet de jale al familiei. Fetița Viorica de 14 ani spune mereu că nu vrea să rămână la unguri.

Grigore Pupăză, *Jurnal*, vol. I (15 martie 1940 – 15 februarie 1941), manuscris expus în cadrul expoziției permanente a Secției de Istorie-Arheologie a Muzeului Județean Gorj „Alexandru Ștefulescu” din Târgu-Jiu. Grigore Pupăză, *File de jurnal. 1940-1942*, Editura Neweast, Târgu-Jiu, 2005, pp. 77-78.

ANEXA 5

Însemnare inedită relativă la cedarea nord-estului Transilvaniei dintr-un caiet cu proiecte de lecții aparținându-i învățătorului gorjean Grigore Pupăză.

Izgonit din pământul sfânt al Ardealului, rupt din glia udată cu lacrimile lui Bărnăuțiu, de sudoarea stăruinței lui Pop de Băsești, frământat de oștile lui Mihai Viteazul, în apriga încordare

de la Gorăslău, plecat din Chichișa Sălajului de mii de ani românesc, din mijlocul românilor cu suflet mare și cald, reiau firul vieții de apostol, început acolo, ca învățător utilizat în com. Dobrița, jud. Gorj.

Amenințarea barbară a Germanilor, trădarea blestemată a „maicii noastre Roma”, a sfâșiat trupul Ardealului, dându-l jumătate în mâna maghiarilor. Sfășierea acestui colț de țară este sfășierea propriei mele inimi...Rămân acolo părți din propria-mi viață, frânturi din propria-mi inimă.

Icoana plaiurilor sălăjene va stăruî mereu în minte; amintirea copiilor care plângeau atunci când le povesteam cruntul sfârșit al lui Horea și Cloșca va fi neștersă.

Până în clipa în care oștile vor călca biruitoare pe drumul Moigradului, peste înălțimile Meseșului, liniște nu vom găsi...

Înainte de a rosti primul cuvânt în noul altar de lumină, în care mi-am găsit refugiul, jur:

„De te voi uita, Ardeal, uitată să fie dreapta mea.

Să se lipească limba mea de cerul gurii mele, dacă nu-mi voi aduce aminte de tine, dacă nu voi pune Ardealul în fruntea bucuriei mele.

Voiu sădi în inimile copiilor durerea întreagă a răstignirii ardelenesti; îi voi face ca, fără Ardealul întreg al nostru, să nu poată trăi. Iar dacă împlinirea va întârzia, să fie ei cei care să lovească cu amnarul scânteierii cremenea răbdării, pentru a aprinde din nou vreascuri de răzmeriță pentru o nouă dreptate.

Să-mi ajuți, Doamne, să fiu și eu părtaş al mării bucurii, să înec în lacrimi de veselie toată durerea de azi.”

Grigore Pupăză

Înv. utiliz. de la Chichișa Sălaj la Dobrița jud. Gorj

Însemnare inedită a învățătorului Grigore Pupăză într-un caiet cuprinzând proiecte de lecții ce i-a aparținut. Îi mulțumim și pe această cale domnului profesor Dan Pupăză, fiul învățătorului Grigore Pupăză, cel care, cu deosebită generozitate ce îl caracterizează, ne-a pus la dispoziție acest manuscris.

ANEXA 6 - Pentru 1 Decembrie 1940

Viața poporului nostru s-a desfășurat în tot lungul frământatei istorii lângă Altarul lui Dumnezeu. Născut creștin acest neam românesc s-a găsit cu genunchii plecați în fața lui Dumnezeu, atât în clipele de grea încercare, cât și în cele de triumf.

Dacă în istoria poporului german se simte zvâcnind cadența marșului barbar spre vărsare de sânge, dacă în istoria poporului francez simți clocotul de ape mugind în fața stăvilărilor care le oprește, din istoria neamului nostru se ridică parcă un glas de duioasă rugăciune:

„Cu noi este Dumnezeu,

Înțelegeți neamuri și vă plecați

Căci cu noi este Dumnezeu”.

Neam și Altar; Neam și Dreptate, nicăieri nu se pot împerechea mai potrivit decât când vorbești de poporul român. În victorii, ca și în înfrângeri, noi n-am uitat de Dumnezeu. Istoria niciunui neam al

pământului nu ne arată că preoții cu Crucea erau în fruntea armatelor ce plecau în luptele pornite pentru dreptate.

Au luptat străbunii noștri numai pentru ceea ce era al lor, așa cum Dumnezeu cere, și a reușit acest neam să se strecoare prin vijelia celei mai crunte furtuni, reușind acum douăzeci de ani să întregască România Mare, să rezidească pe temelii de sânge și credință vechea Dacie – cu hotarele între Nistru, Tisa, Dunăre și Mare – strângându-se laolaltă ținuturi care o mie de ani suferiseră jug străin. Astfel, la 1 decembrie 1918, venea lângă Muntenia și Moldova, Transilvania, ținutul românesc de dincolo de munți. N-a fost poate niciodată o mai mare sărbătoare pentru acest neam precum cea de la 1 Decembrie 1918, spre amintirea căreia se îndreaptă gândurile noastre astăzi.

Era ținutul românesc care suferise cel mai îndelungat timp și cea mai grea apăsare. Aceea a ungurilor, care, în ura lor nepotolită, căutau pe toate căile să distrugă neamul românesc. Înfipt pe acest pământ de Traian cu o mie de ani înainte ca cele dintâi hoarde ale lui Arpad să-și facă apariția în câmpul Tisei. Din toate văgăunile munților, cărturari cu fețele supte de răcoarea temnițelor din Szeghedin și de aiurea, bătrâni și tineri, se adunau la Alba Iulia, lângă Gorunul lui Horea, lângă Mormântul lui Iancu, în Cetatea Nădejzii aprinsă de Mihai Viteazul.

Clopotele din turnurile bisericilor au cântat lung, ca în urma apusului pentru totdeauna al grofilor și al împilării maghiare. S-au mai zbatut ungurii să-i mai țină în frâu iscând zăzanie. Sunt și între bătrânii noștri unii care, în acest timp, au învâțat drumul Budapestei.

La 1 Decembrie 1918 se refăcea vechea Dacie, a lui Traian, prindea contur de realitate visul lui Mihai Viteazul. Se răzbunau cei care pieriseră pe roată la Alba Iulia și cei care mișelește căzuseră pe Câmpia Turzii. Lângă urna amintirii istorice, cădeau în ghirlande florile triumfului; lângă ulcica lacrimilor vărsate în plânsete de amar, s-așeza ulcica lacrimilor produse de bucuria victoriei.

Și, mai târziu, sub cupola Bisericii, la Alba Iulia, primea coroana Regele Ferdinand cel Loial. Iată ce ne-a pregătit 1 Decembrie 1918... Trăirea aceea pe culme a visului milenar românesc... Cel mai mare Praznic al istoriei noastre naționale... 22 de ani de atunci... 1 Decembrie 1940 ne găsește lângă aceleași altare ale credinței străbune. Au amuțit, însă, cântecele de preamărire a victoriei...

Românii își pleacă, umili, fețele spre pământ, căutând, în tăcere, să descifreze tainele adânci ale rostului nostru istoric. La 22 de ani de la cea mai mare sărbătoare a istoriei noastre ni-i zdreanță iarăși harta țării... Trupul Moldovei este rupt. Dobrogea-i sfâșiată. Dar durerea cea mai mare e dincolo de munți: Trupul Ardealului de o mie de ani românesc e frânt în două. Ardealul care acum 22 de ani horea cea mai măreață sărbătoare, e lacrimi și sânge de la un capăt la altul...

Ce ni s-a luat, cum ni s-a luat și cui i s-a dat știm toți. Aceiași urmași ai lui Attila și Arpad, lungind tălpile... au obținut 44 000 km² și au prins în jug 1 400 000 de români.

Ce mai știm, iarăși, că armata română, aceea care a stăvilat la Mărăști și Mărășești formidabila armată germană, a lăcrimat și a părăsit pământul pe care se zbatuse să-l păstreze ori să moară pentru el.

De ce acest lucru? Nu s-au mai găsit, oare, acolo sus, la conducere, oameni de talia unui Ilie Filipescu, care rostea:

„Ori ne urmezi la Alba Iulia,

Ori mori victorios pe Câmpia Turzii!”

Armata României Mari n-a fost atât de bravă? Nimic din acestea. E cu totul altceva, ceea ce neamul românesc a acceptat la 27 August. E o taină a istoriei care se va lămuri mai târziu. Atâta știm, însă, astăzi, că frângerea acestui Ardeal ne doare, ne doare ca și cum ceva s-ar fi rupt din noi – ne doare amar căci știm „că-i trup și os din osul nostru sfânt”. Ne doare, căci dincolo au rămas frații noștri; bătrâni care-și smulg părul de durere, care știu că roadele pământului frământat din veacuri cu sudoarea și sângele martirilor lor e stăpânit de neam străin. Ne-au rămas acele morminte ale sfinților noștri naționali, pe care

ni le pângăresc barbar. Au rămas frați care sufăr cumplit. Știți ceva din ororile maghiare? E destul a aminti că în Treznea Sălajului învățătorul a fost spânzurat de troița din curtea bisericii, iar preotul legat de un stâlp și ciopârțit cu baionetele; satul a fost făcut scrum și încă 97 cetățeni secerați de gloanțele mitralierelor.

În alt sat, Ip, și-au găsit moartea 125 români; în județul Mureș, preotul și învățătorul au fost găsiți, într-o Duminică dimineață, de cetățeni care mergeau la slujbă, spânzurați în ușa bisericii. Șirul cruzimilor e infinit... Altora li s-a luat pământul și au fost lăsați, în pragul iernii, pe drumuri și muritori de foame. Se vede că urmașii hunilor, fiindcă sunt urmași ai lor, nu au uitat obiceiurile acestora. Dumnezeu le va plăti după fapta lor...

Și cu râul lacrimilor vărsate pentru aceste dureri se scurge zi de zi șuvoiul lacrimilor ce se varsă pentru acei care au preferat să lase acolo totul și să vie între noi în „țara mumă”, cum îi zic ei. Și cum n-am plânge pentru acești oropsiți ai sorții...

Să-ți lași acolo agoniseala trudei tale de o viață; să lași mormântul părinților tăi, pe care nu-i va mai tămâia decât mireasma florilor; să te desparți de imaginea dulce a colinelor care în primăveri te chemau la viață nouă; de streășina sub care s-adăpostea cândva un pui de rândunică; de pomii copilăriei, de tot ceea ce este viață din viața ta. Durerea acesta e mare, imensă...mai ales atunci când peste toate aceste imagini sfinte, gândul seamănă sămânța amară a acelei vorbe cu ecouri de veșnicie, „niciodată”. Niciodată să nu-ți mai fie dat a te împărtăși din bucuria celor ce ți-au fost odinioară nespus de dragi...

1 Decembrie 1940 îi găsește pe toți aceștia îngenuncheați în fața icoanei lui Hristos, unde curg râuri de lacrimi amare. Și drept ar fi ca lângă ei, în genunchi, cu părul smuls de căință, să ne găsim mai toți cei de azi, cărora ne cădea pe umeri sarcina păstrării acestei „Românii Mari”. Fiindcă nu trebuie să uităm: „Suntem sortiți să primim asupra noastră blestemul întregii istorii”.

S-ar ridica toți aceia care au căzut pentru România Mare. Și-ar fi drept.

Durerea acesta, infinită, nu trebuie să ne copleșească, nu trebuie să ne lăsăm zdrobiți. Marea durere ne-a arătat ce-i simț național; ne-a făcut să tresărim din timpul victoriei. Ne-a făcut să simțim adevărata legătură a vieții noastre cu Patria. Fiindcă noi suntem trecători pe pământ.

Lupta noastră individuală nu înseamnă nimic dacă năzuințele și lupta noastră nu sunt acordate cu tonul speranței neamului. Singurul mijloc prin care ne putem eterniza memoria este Patria – fie chiar și făcând parte dintr-un mare număr de eroi anonimi. Loviturile din acest an au sensul întoarcerii noastre grave spre țărâna Patriei, spre memoria bunilor și străbunilor noștri. Din atingerea aceasta cu Patria să se descifreze sensul existenței noastre viitoare.

Mitologia greacă amintește de un oarecare „Anteu”, care nu putea fi zdrobit de nimeni în luptă fizică fiindcă îndată ce era atins de pământ dobânda însutite puteri. Prin urmare, orice îngenunchere însemna pentru el dobândirea unui nou elan pentru revanșă. Fie ca înfrângerea noastră de acum, atingerea noastră cu marile dureri ale neamului, să aibă pentru neamul nostru sensul legendei lui Anteu. Iată de ce spun că nu trebuie să ne lăsăm copleșiți.

Să nu uităm că în marea judecată a neamului cei chemați să rostească cel din urmă cuvânt sunt părtașii armelor, ostașii – reprezentanții voinței de a accepta moartea sau viața pentru un popor. În judecata neamului, ostașul român nu și-a spus cuvântul până astăzi. Și războiul e în toi...Marea judecată a sângelui nici n-a început pentru neamul nostru. Și, așa cum pentru judecata de apoi, omul trebuie purificat pentru a trece în raiul fericirii veșnice, la marea judecată a sângelui ce ne așteaptă sufletele noastre, purificate de văpaia suferințelor crude ce s-au abătut asupra neamului acestuia, să se prezinte cu hotărârea fermă: pentru dreptatea noastră, învingem sau murim!

Sensul lui 1 Decembrie 1940 acesta să fie: hotărârea că, pentru dreptatea noastră, cu prețul celei mai mari jertfe să fim gata. Aceasta să ne fie pornirea Ceasului de Forță. Și s-o rostim tare astăzi în fața Altarului lui Dumnezeu. Atunci când goarna va suna și se aprinde focul pentru Ardealul furat, să pornim

[illegible]

Fig. 1 Pagină din însemnările învățătorului Grigore Pupăză cu un text relativ la cedarea nord-estului Transilvaniei.

Fig. 2. Învățătorul gorjean Grigore Pupăză (1915-1997), refugiat în 1940 din comuna Chichișa, județul Sălaj.

REFUGEE TEACHERS FROM NORTH-EASTERN TRANSYLVANIA,
ESTABLISHED IN GORJ COUNTY

Abstract: The present contribution is based on unpublished documents of Gorj Country Archives, the territorial branch of the National Archives of Romania, and investigates the settlement of refugee teachers from North-Eastern Transylvania, a large territory yielded by Romania under duress by the Second Vienna Dictate on 1940 August, 30th, to Hungary ruled by Regent Horthy.

Then, Nazi Germany and Fascist Italy imposed Romania to yield a territory of Romanian majority, whose representatives democratically had voted for the unification with the Romanian Kingdom at the Great National Assembly of Alba-Iulia, on December 1st, 1918.

Keywords: Vienna Dictate, Transylvania, refugee, Gorj county, Second World War.